

הרב יואל רועי משדי
מח"ס 'אוצר דין רובו ככולו' ו'במסילה נעלה'
ור"מ בישיבת נזר התורה

תשובות שהשיבני מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א

בענין תפילין שרק מיעוטן שלא במקומם הראוי

נקטינן כדברי המשנה ברורה סי' כז (ס"ק לג) שכל התפילין צריכין להיות מונחים במקומן. ולכאורה, בכה"ג שרובן בלבד במקומן, ורק מיעוטן על מצחו, אמאי לא יצא ידי חובתו מדין 'רובו ככולו'?

תשובה: "אחר שהציץ מונה על המצח ואין מקום בראש אלא לב' תפילין (עי' רמב"ם רפ"י מכה"מ) מוכח דלא שייך בזה רובו ככולו".

אחרי לבי אנוח על המצח ואין מקום בראש אלא לב' תפילין
(עי' רמב"ם רפ"י מכה"מ) מוכח דלא שייך בזה רובו ככולו.

השואל תפילין – מי יקפלים לאחר ההנחה

אודות הקפידא שלא ליתן לאחר לקפל את התפילין שלו¹, היאך הדין במי שהשאיל תפיליו לאחר, האם בעל התפילין יקפלים, או דילמא המשאיל שהניחם יקפלים?

תשובה: "מי שלבשם"².

סגולת ההתעסקות בשידוכים

בענין הסגולה שאמר מרן הקהילות יעקב להגר"ח קרייזוויטש בעת שחלה ר"ל, דהנה באלו דברים שאין להם שיעור וכו', אמרתי "ביקור חולים, והכנסת כלה, ולוית המת". לומר לך, שאם האדם חלה ח"ו, אזי יתעסק בהכנסת כלה, וממילא ינצל מלוית המת (ממיתה). ע"כ. ורצינו לשאול, האם הדברים אמורים רק על העוסק במצוה זו בממונו וכדו', או אפילו על אותם שדכנים המתעסקים בשידוך בנות ישראל.

תשובה: "בודאי".

ב' סוגי רוב והאחד גדול יותר

¹ כמבואר בבן איש חי שנה ראשונה סוף פרי חיי שרה וז"ל: כשחולץ תפיליו, טוב שהוא בעצמו יקפלים ויניחם בכיס, לחבוב מצוה, ולא כאותם שנותנים התפילין לשמש שלהם לקפלן, ודוגמא לזה מצינו דאמרו רבותינו זכרונם לברכה, גבי ספר תורה, הגולל נוטל שטר כנגד כולן. ע"כ. וכיוצא בכתב ג"כ שם בפרי נח סי' טז גבי טלית: גם כתוב באחרונים שכל אדם יקפל טליתו כל יום אחר התפילה בידו, ולא יתנו לשמש לקפלן, דקשה למזל. ע"כ. ועי' בקו' מבקשי תורה גליון נא עמ' כח.

² תשובה זו בכתב יד קודשו לעי' לא מצאתיה.

בענין דין רובו ככולו, שצריך לסמוך על רוב, כשאין שיעורו שלם. הנה עולה הספק, היאך הדין כשיש ב' סוגי רוב לפנינו, והאחד מרובה על חבריו - כגון ב' סוגי הדס, האחד ב' טפחים (מתוך ג'), והאחר ב' וחצי טפחים (מתוך ג') - האם יש מעלה לאותו המרובה. או דילמא כיון דסו"ס בשניהם ליכא שיעור שלם - לא שנא.

תשובה: "לכאו' שויין".³ לכאו' שויין

מזוזה שאפילו מיעוטה שלא במקומה פסולה

הנה להלכה, יש להניח את המזוזה בתחילת שליש העליון (בתחילת השליש, מלמטה למעלה), ואם הניחה למטה מהשליש העליון, פסולה. וכמו כן אם הניחה בתוך הטפח הסמוך למשקוף, פסולה. (ורק באופן שהניחה בין תחילת השליש העליון לתחילת הטפח הסמוך למשקוף, אף שאינה בתחילת השליש ממש, כשרה בדיעבד). ע"י שו"ע יור"ד סי' רפט (סעי' ב). והנה באופן שרק רוב המזוזה בתוך השליש, ומיעוטה מחוץ לשליש, או מיעוטה בתוך הטפח הסמוך למשקוף, גם בזה לא נתקיימה המצוה, ואין שייך לדון בזה רובו ככולו להכשיר. ונאמרו בזה כמה טעמים מדוע אין לדון בזה רובו ככולו, ובמק"א הארכנו בזה, ודלא כמי שהיקל בזה.

ושאלנו את מרן זיע"א בזה"ל: מזוזה הקבועה למטה משליש העליון אפילו ב'מיעוטה' בלבד, לא יצא יד"ח. ולכאורה, מדוע לא שייך לדון בזה דין רובו ככולו, כיון שרובה במקומה?

תשובה (בודאי ע"ד צחות): "מזוזה סגולה לעשירות, ואין הולכין בממון אחר הרוב".

מזוזה סגולה לעשירות, ואין הולכין בממון אחר הרוב.

המשנ"ב סי' תצד (ס"ק יב) כתב בטעם אכילת מאכלי חלב בשבועות, דכשעמדו על הר סיני וקבלו התורה וירדו מן ההר לביתם, לא מצאו מה לאכול תיכף כי אם מאכלי חלב, כי לבשר צריך הכנה רבה לשחוט בסכין בדוק וכו'. ע"כ. וקשה, מש"כ דהוצרכו לשחוט ב"סכין בדוק" בדוקא, דהנה בחולין (יז ע"א) איתא שיטת רבי עקיבא שלא הוצרכו לשחוט כלל עד ביאתן לארץ. וכן נפסק ברמב"ם פ"ד משחיטה דהותרו בבשר נחירה. והיאך כתב המשנ"ב שהיו צריכים "סכין בדוק"⁴?

תשובה: "להומרא"⁵ להומרא

³ וכן מצאתי בשם הגאונים רבי יהודה צדקה ורבי יעקב ישראל פישר זצ"ל, עיי' קובץ מבקשי תורה (נ, תשס"ט) עמ' ס.

⁴ ונרחיב בביאור השאלה, הנה כתב רבינו המשנה ברורה סי' תצד (ס"ק יב), בטעם אכילת מאכלי חלב בשבועות, וז"ל: ואני שמעתי עוד בשם גדול אחד שאמר טעם נכון לזה, כי בעת שעמדו על הר סיני וקבלו התורה (כי בעשרת הדברות נתגלה להם על ידי זה כל חלקי התורה, כמש"כ רב שעדיה גאון שבעשרת הדברות כלולה כל התורה), וירדו מן ההר לביתם, לא מצאו מה לאכול תיכף כי אם מאכלי חלב, כי לבשר צריך הכנה רבה לשחוט בסכין בדוק כאשר צוה השם, ולנקר חוטי החלב והדם ולהדיח ולמלוח, ולבשל בכלים חדשים, כי הכלים שהיו להם מקודם ששלו בהם באותו מעת לעת נאסרו להם, על כן בחרו להם לפי שעה מאכלי חלב ואנו עושים זכר לזה.

והנה יל"ע טובא בעצם מה שכתב שהוצרכו בירידתם מהר סיני לשחוט ב"סכין בדוק" וכו', דהנה בחולין יז ע"א, נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא, בהיות ישראל במדבר אי הותר להם בשר נחירה, ולדעת ר"ע הותרו בבשר נחירה. עיי"ש. וקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו. וכן נפסק ברמב"ם (פ"ד משחיטה הי"ז) כר' עקיבא וז"ל: כשהיו ישראל במדבר, לא נצטוו בשחיטת החולין, אלא היו נוחרין או שוחטין ואוכלין כשאר האומות, ונצטוו במדבר, שכל הרוצה לשחוט לא ישחוט אלא שלמים וכו'. ע"כ. [ובהלכה יח כתב: ומצוה זו אינה נוהגת לדורות אלא במדבר בלבד בעת היתר הנחירה. ונצטוו שם שכשיכנסו לארץ תאסר הנחירה ולא יאכלו חולין אלא בשחיטה וישחטו בכל מקום לעולם חוץ לעזרה וכו'. ע"כ].

ואי"כ צ"ע דברי המשנ"ב בשם אותו גדול שהוצרכו לשחוט ב"סכין בדוק", הרי מבואר שנחירה הותרה להם לגמרי ואי"כ כלל בשחיטה, ובדיקת הסכין הוא דין מדיני השחיטה (עיקור, עיי' חולין ט ע"א ובתוס' שם). ובשלמא הצורך בניקור והדחה ומליחה שהוסיף המשנ"ב ניחא, שהרי נאסרו בחלב ודם, אבל על שחיטה לא נצטוו כלל.

⁵ ואענה את חלקי בס"ד ביישוב קושיה זו, עיי' מש"כ בשו"ת עונג יו"ט (סי' ג), לחקור בטעמו של רבי עקיבא הסובר שבשר נחירה הותר להם במדבר, אם הטעם הוא משום שלא נצטוו במדבר עדיין על מצות שחיטה, ולפיכך אין צורך לשחוט עד שיכנסו לארץ, [ואף דתנן בקידושין דף לו, כל מצוה שאינה תלויה בארץ, נוהגת בין בארץ ובין בחו"ל, מ"מ מצינו גם חובת הגוף שלא נצטוו עד שנכנסו לארץ כמו ביעור עבודה זרה דאמרינן בעי"ז דף מה, שלא נצטוו עד שנכנסו לארץ. שמבואר שם שכבוש א"י קודם לביעור ע"ז]. או דילמא, מה שהותרו בנחירה אין הטעם משום שלא היו שייכים במצות שחיטה, אלא מטעם שהיו קרובים למשכן, ומשום שהיו אסורים לשחוט בשר תאוה (היינו בשר חולין בשחיטה דעלמא ללא הקרבה). וכמש"כ הרמב"ם בהלי' שחיטה שם, ד"נצטוו

בענין הא דאיתא בברכות (מו ע"ב), "פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מינייכו". אי מיירי בפרסאי עכו"ם כדבמגילה יא ע"א. או דילמא ביהודים הדורים בין הפרסים, שהרי הגמרא בהמשך שם מביאה שנהגו במים ראשונים ובמים אחרונים?

גז"ק

תשובה: "גויים".⁶

ברכות מז ע"א, "מדסליק האי מרבנן ממערבא", ולכאורה, הוה ליה למימר "מדנחית".

תשובה: "כנראה בא ממקום עמוק".⁷

שן פאה על ממקום עמוק

במדבר שכל הרוצה לשחוט, לא ישחוט אלא שלמים וכו'. אבל הרוצה לנחור ולאכול במדבר היה נוחר". ומבאר, שבשר תאווה נאסר ובשר נחירה הותר להם. והיינו משום שמחמת קירבתם למשכן, נראה כקדשים בחוץ, וכשישחטו ויאכלו דומה הדבר כמו ששוחטין קרבן, ולכן הוצרך הכתוב להתיר להם בשר נחירה, שכאשר נחרין ואוכלין, שוב אינו דומה לקדשים בחוץ, שהרי קדשים צריכים שחיטה, כדאמר שם בגמ' מדכתיב ושחט את בן הבקר, ונחירה פסול בקדשים. ולהכי נתנה התורה להם הכשר נחירה, כדי שעייז יכולים לאכול בשר תאווה ולא ידמה לקדשים בחוץ.

וכתב עייז העונג יו"ט, שלפי טעם זה האחרון, צריך לומר שמרגע שקיבלו את התורה בהר סיני עד הקמת המשכן נצטוו על השחיטה, ורק אחר הקמת המשכן שנאסר להם בשר תאווה, הותר להם בשר נחירה, כדי שיהיו רשאים לאכול ולא יהא דומה כקדשים בחוץ כאמור. וכן יוצא עוד מכת טעם זה, שחיה ועוף ובעלי מומין, היו יכולים לשחוט ולאכול, שבה אין חשש שדומה הדבר לקדשים בחוץ, שהרי חיה ועוף ובעלי מומים אינם בני קרבן, וכבר נצטוו על השחיטה מסיני, רק שבאותן בני קרבן הותר להם נחירה, כדי שלא ידמה לקדשים בחוץ מחמת קירבתם למשכן, אבל חיה ועוף ובעלי מומין דלאו בני קרבן נינהו, שרי בשחיטה. ואפשר שמחויבים לשחוט ולא לנחור. [והיינו, כיון שנצטוו על השחיטה, משה"כ כל אלו שאינם בני הקרבה, ואין חשש זה שנראה כשוחט קדשים בחוץ, ודאי שהיו מחוייבין לשחוט. (וכנראה שלשון אפשר דנקט לאו"ד. וצ"ע)]. והכריח שם בב' ראיות ברורות דעל כרחך הא דהותרו בבשר נחירה לר"ע, הטעם הוא משום שהיו קרובים למשכן, ונראה הדבר כשחיטת קדשים בחוץ, ולא משום שעדיין לא נצטוו על השחיטה. עייז מדבריו.

ומבאר, שאע"פ שאכן הלכה כר"ע שבשר נחירה הותר להם לגמרי, ואין צורך כלל בשחיטה, מיהו, גם לדבריו כ"ז רק מזמן הקמת המשכן ואילך, שלא יראה כשוחט קדשים בחוץ, וכמשי"כ העיווי"ט ד"לפי טעם זה בעינן למימר דמסיני עד הקמת המשכן נצטוו על השחיטה, ורק אחר הקמת המשכן שנאסר להם בשר תאווה הותר להם בשר נחירה". ואם כן, כשירדו מן ההר, עדיין לא הוקם המשכן, אלא כעשרה חודשים לאחמ"כ, שהרי מ"ת היה בסיון בשנה ראשונה לצאתם ממצרים ולא הוקם המשכן אלא בר"ח ניסן בשנה שניה, [כדכתיב (שמות מ ז), ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן]. ולכא לחשש זה שנראה כשוחט קדשים בחוץ, וגם ר"ע עצמו ס"ל שנאסרו בפרק זמן מועט זה - היינו ממתן תורה עד הקמת המשכן - בבשר נחירה, ובעי שחיטה כדת. ומעתה אתי שפיר דברי המשנ"ב בשם אותו גדול שהוצרכו סכין ברוק כשירדו מהר סיני. והוא יישוב נכון בס"ד בבירור דברי אותו גדול שהביא רבינו המשנ"ב. (ובמק"א הארכתיו עוד בכמה פרטים בדברי המשנ"ב הללו).

⁶ וכן ס"ל להצ"ח בסוגיה זו"ל: ...דבשלמא לפרסאי דלאו בני ברוכי נינהו ברכת הנהנין וכו'. עיי"ש. ואולם, בס' שפתי חכמים (להרב אברהם אבי הערצל מק"ק פרעסבורג) בברכות שם, דהיינו יהודים הדורים בין הפרסים. וכן ראיתי בשם ס' מגיד תעלומה.

⁷ והבא"ח בבן יהוידע שם כתב ליישב זו"ל: והא דקאמר מדסליק האי מרבנן ממערבא, קשה, דהוה ליה למימר מדנחית ממערבא, כי ארץ ישראל גבוה ובבל שפלה. ונראה לי כונתו מדסליק, רצונו לומר, כיון שנתעלה ונתגדל אצל החכמים מכת ארץ ישראל, כי אחר שעלה והלך לארץ ישראל נתעלה בין החכמים שהיו נוהגים בו כבוד יותר, והנה אביי בודאי לא הקפיד משום גבהות רוחא חס וחלילה, אלא משום כבוד תורה וכבוד צבור, כי הוא היה ראש ישיבה, וגם כיון בדברים אלו כדי שישמע רבין ויהיה בשורת דרך ארץ דקדמה לתורה. עכ"ל.